

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 021.4

**СУТНІСТЬ ТА СИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ**

І.О. Давидова

Обґрунтовано сутність та системну організацію інноваційної політики як моделі управління інноваційним розвитком бібліотек України

Ключові слова: бібліотека, системний підхід, інноваційна політика, стратегія розвитку бібліотек, пріоритети бібліотек

We proved the essence and system organization of innovation policy as a model of innovation development management of libraries in Ukraine.

Початок ХХІ ст. характеризується активним пошуком оптимальних шляхів входження України в інформаційне суспільство, в якому домінуючими продуктами виробництва є інформація та знання. Цей процес потребує ґрунтовного переосмислення завдань цієї діяльності, напрямів та шляхів її реалізації всіма соціально-комунікативними інституціями суспільства, провідною з яких є бібліотека. Зміна концептуальних основ розвитку бібліотечної діяльності, загальносоціальний стан функціонування бібліотечно-інформаційної системи України потребують інноваційного пошуку шляхів подальшого розвитку бібліотечного соціального інституту та управління ним відповідно до вимог інформаційного суспільства. Мета статті – обґрунтування сутності та системної організації нової моделі управління інноваційним розвитком бібліотек України.

Наразі для бібліотек України нагальною задачею є розробка та втілення інноваційної політики, спрямованої на якісний розвиток бібліотек, створення умов для їхнього входження до глобального інформаційного простору з конкурентоспроможними інформаційними продуктами та послугами на умовах рівноправного партнерства. Важливість розгляду цього питання зумовлена також необхідністю вирішення тих суттєвих протиріч, які виокремились і рельєфно проявились в діяльності

бібліотечно-інформаційних установ України. До них можна віднести нестабільність та нерівномірність розвитку бібліотек, невирішеність технологічних, організаційних, правових аспектів їхнього функціонування в електронному просторі, що призводить до дисфункцій в існуючій системі управління.

Під інноваційною політикою бібліотек ми розуміємо форму стратегічного управління, яка визначає цілі та умови здійснення інноваційної діяльності бібліотек, спрямованої на їхнє входження в єдиний інформаційний простір, забезпечення їхньої конкурентоспроможності в умовах інформаційного ринку та оптимальне використання наявного виробничого потенціалу. Інноваційна політика має створювати сприятливе інституційне середовище для впровадження системних бібліотечних інновацій і є важливою умовою якісного перетворення бібліотек відповідно до вимог інформаційного суспільства [1].

У контексті досліджуваної проблеми на особливу увагу заслуговує питання співвідношення інформаційної політики та інноваційної політики бібліотек. Інформаційна політика, яка спрямована на розвиток інформаційної сфери суспільства та охоплює не лише телекомунікації, інформаційні системи і засоби масової інформації, але і всю діяльність, пов'язану зі створенням, збереженням, опрацюванням і передачею всіх видів інфор-

мації, є невід'ємним елементом державного та приватногосподарського регулювання діяльності соціокомунікативних установ суспільства. Вона розглядається як сукупність цілей, що відбивають національні інтереси в інформаційній сфері, стратегії і тактиці, задачах державного керування, управлінських рішеннях і методах їхньої реалізації, що розробляються та реалізуються державною владою для врегулювання й удосконалення як процесів інформаційної взаємодії в усіх сферах наукової діяльності суспільства і держави, так і процесів технологічного забезпечення такої взаємодії.

У ході свого розвитку інформаційна політика проходить декілька етапів – комп'ютеризації, інформатизації й управління інформацією. Ознаки інституціалізації інформаційної політики виявилися вже на етапі інформатизації [2]. У суспільстві вона набула певного змісту: завдань, компонентів та об'єктів, головних напрямів, інструментів та інших ознак. Спостерігається оформлення власних структур, які регулюють функціонування інформаційної сфери (комітети, комісії, відомства), а також поширення об'єктів управління – інформаційних ресурсів, інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, ринку інформаційних продуктів та послуг. Змістом інформаційної політики є розвиток інформаційної індустрії, її диверсифікація, створення інформаційних систем, зокрема телекомунікаційних, і формування інформаційного ринку.

Декілька років тому для ефективного вирішення цих питань в Україні було ухвалено Національну програму інформатизації, в рамках якої розроблялися питання щодо створення державної інформаційної інфраструктури, "правил гри" учасників інформаційного ринку державних і комерційних форм власності [4]. Бібліотечні фахівці поклали великі надії на розгортання і впровадження у життя планів інформатизації, з якими тісно пов'язувалися перспективи розвитку бібліотек, але ці сподівання залишилися лише надіями. Вплив програми на процеси інформатизації виявився значно обмеженим. Виведення з-під її контролю низки масштабних робіт, фінан-

сова неспроможність по суті унеможливили виконання передбачених цим документом функцій. Національна програма інформатизації мала вирішувати, проте не повною мірою вирішує питання розвитку в державі індустрії програмного забезпечення, телекомунікаційної інфраструктури, створення інформаційного середовища, яке сприяє успіху інформатизації в цілому.

Нині вирішення цих питань регулюється Законом України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки" [5]. Водночас українська державна інформаційна політика, що сформувалась як окремий напрям державної діяльності, залишається концептуально у рамках старої "лінійної" парадигми управління, що не в останню чергу зумовлює її неефективність. За цих умов у бібліотечній сфері діяльності набуває розвитку саме інноваційна політика, яка розвивається паралельно з інформаційною, проходить процес своєї інституціалізації і комплексно вирішує питання створення умов для системного інноваційного розвитку бібліотек. Цей факт уперше відзначено в роботі [3], автори якої зазначили, що "інноваційна політика стає органічною частиною цілісного механізму управління бібліотечною справою на державному рівні [3, 18]".

Сьогодні можна говорити про етапність розвитку інноваційної політики бібліотек: етап становлення, функціонування й якісних змін. Етап становлення розпочинається "технологічним поштовхом", коли головний вектор інноваційної активності бібліотек розгортається в напрямі комп'ютеризації, автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів, упровадження сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, розробки спеціальних програмно-технологічних комплексів для бібліотек, застосування Інтернет-технологій. Держава утримує важелі керівництва бібліотечною діяльністю, визначає пріоритетні напрямки її розвитку, оскільки вона володіє монополією на інформаційний ресурс і результати духовного виробництва бібліотек. Водночас вирішення проблем технічної і технологічної модернізації бібліотек значною мірою відбувається за рахунок фінансової

підтримки міжнародних фондів, що дозволяє бібліотекам України активно опановувати нову техніку, технології та виробництво новітніх інформаційних продуктів і послуг.

На етапі функціонування, що розпочався наприкінці ХХ ст., інноваційна політика бібліотек пов'язується з використанням ринкового механізму виробництва та розподілення ресурсів, відбуваються зміни в економічній структурі господарського механізму бібліотек. Етап ринкової орієнтації супроводжується подальшою функціональною диверсифікацією, тобто розподілом бібліотек на такі, котрі сприймають ринкові стратегії розвитку, і такі, котрі виконують суто освітні та культурні функції. Формування м'якої інформаційної економіки надає багато можливостей для запровадження різноманітних форм комерційної діяльності бібліотек, кожна з яких має зайняти свою власну нішу на ринку інформаційних продуктів і послуг, пов'язаною чи не пов'язаною із розгортанням інформаційно-бібліотечного виробництва та наданням платних послуг.

Роль держави виявляється обмеженою щодо стимулювання автоматизованого бібліотечного виробництва, яке активно розвивається від масового до індивідуального, пов'язаного з виробництвом продуктів та послуг інформаційного та когнітивного спрямування. Наслідком цього процесу стає відхід від монополії державного управління та виникнення потенційного паритету сил, тобто відбувається диверсифікація режимів управління. Бібліотеки як державні установи та бізнесструктури, як елементи комерціалізації їхньої діяльності, включаються до якісно нових систем зв'язків і відносин, обумовлених різноманітними напрямів інформаційного виробництва, партнерів, динамікою прийняття рішень тощо. Значна кількість цих відносин залишається не регламентованою, законодавчо й процедурно не визначеною, пов'язаною з конкурентними факторами й економічними ризиками. Подібною системою вже не можна ефективно керувати класичними методами централізованого вертикального впливу: вона потребує нового інституціонального дизайну соціального управління, який своїм підґрунтям має контур самоорганізації.

Третій етап являє собою період якісних змін, який пов'язується з реалізацією інноваційної політики бібліотек і регулюванням соціокультурного простору ХХІ ст. та потребує, зокрема, позбавлення від впливу маніпулятивного інформаційного оточення, застосування дезінформаційних технологій. Інноваційна політика соціальної орієнтації тісно пов'язується з концепцією управління інформацією та знаннями, задоволенням інформаційних потреб суспільства за допомогою аналітичних технологій, які мають стати активною складовою регулювання й управління соціальними процесами в суспільстві за рахунок переробки вихідної інформації й отримання якісно нового знання.

Таким чином, інноваційна політика бібліотек України пройшла перший крок становлення та розвитку, який супроводжувався впровадженням у свідомість бібліотечних фахівців головних принципів інновацій, усвідомленням їхньої необхідності для сталого розвитку бібліотек. Наступні кроки становлення інноваційної політики розвитку бібліотек мають бути якісно іншими. Якщо на першому етапі необхідною вважалася позиція декларування й усвідомлення перших переваг інноваційної діяльності, то надалі керівникам усіх рівнів управління слід замінити таку позицію стратегією активної реалізації інноваційної ідеології в усіх напрямках бібліотечної діяльності. Працівники бібліотечної сфери мають усвідомити головну функцію інновацій – служити вектором і прискорювачем розвитку бібліотечного виробництва й обслуговування.

Інноваційна політика бібліотек являє собою складний і достатньо ризикований процес, який визначається технічними, технологічними, фінансовими, економічними і соціальними вихідними передумовами. Щоб зменшити вірогідність можливого ризику при формуванні інноваційної політики, вона має відповідати певним вимогам, серед яких:

– єдність трансформаційних та інноваційних процесів, їхня спрямованість

на техніко-технологічний, організаційно-функціональний, економічний і кадровий розвиток бібліотек;

- орієнтація на потреби споживачів та вимоги інформаційного ринку;

- концентрація на виробництві конкурентноспроможних інформаційних продуктів і послуг;

- єдність стратегічного бачення розвитку бібліотек і дій у межах реалізації інноваційної політики;

- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;

- оптимальне співіснування державного регулювання й самоуправління бібліотекою;

- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності бібліотек, підтримка підприємництва у бібліотечно-інформаційній сфері;

- забезпечення взаємодії бібліотечно-інформаційної науки, виробництва, освіти в інноваційному розвитку бібліотек.

Інноваційна політика бібліотек, яку сформовано на засадах означених вище вимог, стає потужним важелем, за допомогою якого необхідно забезпечити організаційно-функціональну перебудову бібліотек і вийти на світовий інформаційний ринок з конкурентноспроможними інформаційними продуктами та послугами.

Пріоритетним спрямуванням інноваційної політики бібліотек є, з одного боку, інтеграція до світового інформаційного простору з національним інформаційним продуктом, а з іншого – виконання інтеграційної функції, яка має стимулювати поєднання наукової, освітньої та виробничої діяльності. Стратегічним напрямом інноваційної політики має бути створення такого середовища, в якому бібліотеки зможуть підвищувати свої конкурентні переваги, охоплюючи вигідні сегменти Інтернет-простору. Бібліотеки України знаходяться лише на початковому етапі цієї діяльності, яка має прискорюватися.

Сьогодні інноваційна політика розвитку бібліотек України набула визначених інституційних ознак, до яких можна віднести мету, задачі, суб'єкти й об'єкти інноваційного впливу. Вона спрямовується на визначення

стратегічних цілей стосовно функціонування бібліотечної системи на довгострокову перспективу через механізм збалансованої взаємодії з зовнішнім оточенням. Інноваційна політика має на меті створення умов для досягнення сталого поступового розвитку бібліотечного соціального інституту через механізм застосування соціальних технологій управління щодо трансформаційних та інноваційних змін і розвитку виробничої діяльності бібліотек. Вона ґрунтується на формуванні чітких орієнтирів бачення стратегічних змін у бібліотеці як системного об'єкта інноваційної політики.

Бібліотечна інноваційна політика створює умови для підвищення техніко-технологічного рівня бібліотек і на цьому підґрунті – конкурентноспроможності інформаційних продуктів та послуг, надання їм товарних властивостей і виходу бібліотек на внутрішній і світовий інформаційні ринки, що сприятиме переводу на цій основі бібліотечного виробництва у стадію сталого розвитку. Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних головних задач:

- вибір стратегій і загальнонаціональних пріоритетів інноваційного розвитку бібліотек України;

- розробка і впровадження у практику бібліотечної діяльності інноваційних проєктів, які суттєво впливають на підвищення ефективності автоматизованого бібліотечного виробництва і конкурентноспроможності інформаційних продуктів та послуг;

- забезпечення сприятливих законодавчих, нормативних і економічних умов для закріплення ринкового статусу бібліотечно-інформаційних установ та активізації їхньої інноваційної діяльності; розробка й удосконалення нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності бібліотек, механізмів її стимулювання, системи інституційних перетворень, захисту авторського права й інтелектуальної власності у бібліотечній діяльності і введення до господарського обігу;

- підвищення конкурентноспроможності і надання товарних якостей тим видам інформаційних продуктів та послуг, які користуються попитом на внутрішньому і світово-

му інформаційному ринках; розвиток малого інноваційного підприємництва в бібліотечно-інформаційній сфері шляхом формування сприятливих умов для успішного функціонування малих ринкових утворень і надання їм державної підтримки на початковому етапі діяльності;

– розвиток наукових досліджень у галузі бібліотечно-інформаційної діяльності як підґрунтя розвитку бібліотечного виробництва; органічне поєднання фундаментальних і прикладних бібліотекознавчих досліджень із конкурентноспроможними розробками інформаційних продуктів та послуг комерційного характеру; організація інноваційних процесів у системі бібліотечно-інформаційна наука – виробництво – освіта;

– подальше поліпшення системи планування й фінансування, створення умов для правової підтримки інноваційної діяльності бібліотечних установ.

Головною задачею інноваційної політики є інноваційний розвиток бібліотек та організаційних структур управління ними. Вирішення цієї задачі уможлиблюється за умови формування ефективного механізму інноваційного розвитку бібліотек. Наразі склалася ситуація, коли попередній механізм запровадження інновацій, хоч і надто невиразний, застосовувався згідно з державними планами розвитку бібліотек і за рахунок централізованих ресурсів, був зламаний, а новий механізм формування та реалізації інноваційної політики з урахуванням умов інформаційного ринку – ще не створений. Механізм інноваційного розвитку бібліотек має об'єднувати максимум ініціатив бібліотечних установ з дійовою державною підтримкою базисних інновацій. Лише на цьому підґрунті можливо здійснити перехід до інноваційного типу розвитку бібліотек, підвищити конкурентноспроможність інформаційних продуктів та послуг, які надаються ними.

Суб'єктами інноваційної політики виступають державні та регіональні органи управління, бібліотечні громадські організації й асоціації та безпосередньо самі бібліотеки. Регіональні установи державного управління й органи місцевого самоврядування почина-

ють вести самостійну інноваційну політику стосовно бібліотек. Розвиток інноваційного підприємництва в інформаційно-бібліотечній сфері також може пов'язуватись із діяльністю громадських організаційних структур – професійних бібліотечних об'єднань, асоціацій, які мають значний історичний досвід діяльності і завжди виступали як органи ініціативної дії, що сприяли активним інноваційним змінам і професійному саморозвитку бібліотекарів. З'явилися закордонні організації, які поширюють свою благодійну діяльність на бібліотеки, сприяючи їхньому інноваційному розвитку.

Полісуб'єктна інноваційна бібліотечна політика характеризується багаторівневою системою організацією і здійснює управління інноваційною діяльністю бібліотек на загальнодержавному, регіональному рівнях та на рівні окремої бібліотеки. На рівні державного регулювання бібліотечної сфери інноваційна політика може розглядатися як сукупність форм і методів діяльності держави, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів інституційного, правового, ресурсного забезпечення підтримки й інноваційного розвитку бібліотек. На рівні регіону інноваційна політика визначає правові й організаційні відносини між органам державної влади та бібліотеками як суб'єктами інноваційної діяльності в інтересах соціально-економічного розвитку регіону. На рівні окремої бібліотеки інноваційна політика спрямовується на організацію та планування інноваційного розвитку окремої бібліотеки. Згідно з цією концепцією, активізація інноваційного розвитку бібліотек потребує як державного управління і координації дій, так і виваженої інноваційної політики на рівні регіональних органів управління та саморозвитку бібліотеки.

Центральним моментом бібліотечної інноваційної політики стає розмежування впливу держави та інформаційного ринку. Успішне функціонування бібліотек потребує разом із застосуванням ринкових механізмів пріоритетної державної інноваційної політики свого розвитку, розвинутої системи науки та бібліотечно-інформаційної освіти, що створить умови для інтеграції бібліотек до

глобального інформаційного середовища як виробників та постачальників національного інформаційного ресурсу.

Процеси, котрі відбуваються у бібліотечній сфері, свідчать про те, що держава поступово втрачає можливість залишатися єдиним суспільним доміном, послаблюється роль планових і, навпаки, посилюється значення ринкових засад в організації господарювання. Держава має створювати умови для інноваційного розвитку бібліотек, формувати нормативно-правові й економічні механізми реалізації інноваційної політики. Активність держави як інституту, що регулює діяльність бібліотек, значною мірою визначає темпи інноваційних і ринкових перетворень. Важливим напрямом є створення нормативно-правової бази, яка забезпечить розвиток бібліотек і трансформацію їх у нових суб'єктів господарської діяльності за рахунок впровадження підприємницьких форм та економічних методів господарювання.

Об'єктами інноваційної бібліотечної політики можуть бути як самі бібліотеки (на загальнодержавному та регіональному рівнях), так і організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість бібліотечно-інформаційного виробництва (на рівні окремої бібліотеки).

Інноваційна політика розвитку бібліотек охоплює суб'єктів інноваційної політики, об'єкти бібліотечних інновацій та інноваційні механізми, що забезпечують просування інновацій до стадії реалізації – управління, інфраструктуру, економічні та правові інструменти. Ефективна інноваційна політика зумовлює необхідність вибору гнучких елементів управління: процедури прийняття рішень, планування, контролю, стимулювання, технологій інформаційного забезпечення управлінської діяльності, впровадження нових форм організації праці й інших організаційно-управлінських новацій. Якість запровадження головних ліній інноваційної політики в Україні залежить від повноти інформаційно-аналітичної бази, яку використовують органи управління, та рівня науково-теоретичного забезпечення прийнятих рішень. Структу-

ра управління має закріпити організаційні умови інноваційних перебудов, передбачити ресурси їхньої реалізації.

Розвиток інноваційної політики має супроводжуватися суттєвим якісним поліпшенням стану інфраструктури інноваційного процесу, яка включає системи інформаційного забезпечення управління, фінансово-економічну, сертифікації інформаційних продуктів та послуг, підготовки й перепідготовки бібліотечно-інформаційних кадрів. Відставання вітчизняних бібліотек від світового рівня має цілу низку причин, серед яких не останнє місце посідає слабка інфраструктура інноваційної діяльності, котрій притаманна відсутність мотивації бібліотечних фахівців на реалізацію нововведень як засобу конкурентної боротьби. Це призводить до виникнення розбіжностей між сучасним попитом на інформаційні продукти та послуги і можливостями бібліотек щодо їхнього задоволення.

Реалізація головних етапів інноваційної діяльності, починаючи від розробки продуктів і послуг та надання їм продуктової якості і, закінчуючи їхнім освоєнням у виробництві, потребує активної участі в цьому процесі бібліотечних інноваційно-технічних центрів, прикладом яких на просторі країн СНД може слугувати ДНТБ Росії, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. Держава має визначити центри управління інноваційною діяльністю бібліотек, які забезпечують ефективну взаємодію державних органів управління бібліотечною діяльністю з метою використання досягнень бібліотекознавчої науки й інформаційних технологій. У межах цих центрів мають постійно та безупинно народжуватися і реалізовуватися кластери нововведень. Такі центри повинні стати базою формування та відтворення національних інноваційних механізмів у галузі бібліотечної діяльності.

Успішне застосування цих інструментів потребує визначення пріоритетів інноваційної політики, які змінюються під впливом швидких темпів розвитку інформаційного суспільства. Уявлення про пріоритети є основоположним базовим елементом інноваційної політики, з якого починається формування і яким визна-

чаються її магістральні напрями. Фактично виділення пріоритетів відбувається у тій чи іншій формі у випадках, коли здійснюється державна підтримка інноваційної діяльності, адже завжди існувала і неминуче існуватиме у майбутньому проблема розподілу цілком конкретних і зазвичай обмежених ресурсів між багатьма можливими напрямками діяльності бібліотек.

Нині в інформаційному просторі виокремилися різні пріоритети розвитку вітчизняної та закордонної (як більш розвиненої) бібліотечно-інформаційної інфраструктури, які обґрунтовано в роботі [6]. Для бібліотек країн СНД такими пріоритетами виступають автоматизація бібліотек і застосування інформаційних технологій; корпоративні бібліотечно-інформаційні системи і технології; Інтернет-ресурси й Інтернет-технології для бібліотек; електронні ресурси, електронні бібліотеки, електронна інформація; збереження фондів, проблеми формування та використання фондів.

Порівняно з цими провідними напрямками, сучасними пріоритетами для інноваційного розвитку бібліотек розвинених західних країн є такі, як: авторське й інтелектуальне право; нові підходи до планування діяльності бібліотек з урахуванням зростаючого потоку електронних публікацій; забезпечення рівної доступності бібліотечних фондів та інформації для всіх категорій споживачів; електронні ресурси у бібліотеках і для бібліотек; наукові дослідження, освіта і роль бібліотек як стратегічних партнерів. Розгляд цих перспективних пріоритетів дає змогу визначити ті безпосередні дії, які потрібно запроваджувати вже сьогодні, щоб бібліотеки України не виявилися на узбіччі прогресу.

Економічна складова інноваційної політики розвитку бібліотек зводиться до поступової відмови від повністю витратних принципів і переорієнтації на принципи часткової комерціалізації діяльності. Впровадити такий механізм можливо за умови створення комерційних установ за межами бібліотеки як державної інституції. В цьому питанні важлива роль відводиться саме активному пошуку цих можливостей, а не випадковому слідуванню за ними. Бібліотечна практика має окремі приклади діяльності таких ринкових утворень. Приміром, НВП "Ідея" допомагає бібліотекам вирішити фінансові проблеми сплати коштів за користування послугами центру ЛБНЕТ, укладає договори на використання БД "Зведений каталог бібліотек Росії", "Російська державна бібліографія" та БД "Вся Росія" [7].

Таким чином, інноваційна політика є дієвим інструментом як виваженого державного механізму інноваційного розвитку бібліотечного соціального інституту, так і управління ринковою діяльністю бібліотек. Процес її формування не може носити дискретний характер. Це – циклічний процес, який включає стадії та процедури з прямими і зворотними зв'язками, що використовуються для уточнення поточних планових завдань, – з одного боку, й оперативного реагування на зміни зовнішнього середовища і внутрішніх цільових установок – з іншого. Дотримання цих вимог дає змогу координувати інноваційну політику бібліотек, простежувати її ефективність, котра оцінюється через здатність бібліотечного соціального інституту своєчасно реагувати на нові запити інформаційного ринку та змінюватися відповідно до змін зовнішнього оточення.

Використана література

1. Давидова І.О. Методологічні засади формування інноваційного механізму управління бібліотекою як провідною соціально-комунікаційною установою суспільства / І.О. Давидова // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. праць Вип.21. – Х. : ХДАК, 2007. – С. 113-119.
2. Ильганаева В.А. Гармонизация культурной среды в условиях информатизации общества / В.А.Ильганаева. – Х., 1999. – 34 с.
3. Організація діяльності бібліотек : навч. посіб. для студ. фак-тів "бібліотекознавства та інформатики" / В.О.Ильганаева, М.С.Слободяник. – Харків : ХДАК, 1998. – 84 с.
4. Про Національну програму інформатизації : Закон України // Відом. Верх. Ради України. – 1998. – № 27-28. – С. 482-493.
5. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 9 січня 2007 р. № 537 // Офіц. Вісн. України. – 2007. – № 8. – С. 9-18.
6. Шрайберг Я.Л. Мировые тенденции развития библиотечно-информационной сферы и их отражение на пространстве СНГ / Я.Л. Шрайберг // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – №1. – С. 25-47.
7. Якобсон И. Как совместить несовместимое: тендер на книги в библиотеках / И. Якобсон // Бібл. форум України. – 2004. – №4(6). – С. 6-8.